

mgr Urszula Wolska

**Efekty ekonomiczne stymulowania rozwoju gospodarczego
przez samorzady miast na prawach powiatu**

Autoreferat rozprawy doktorskiej

Promotor:

dr hab. Wojciech Sońta, prof. nadzw. UTH

Promotor pomocniczy:

dr Marek Pypeć

Spis treści

I. Uzasadnienie wyboru tematu.....	4
II. Zakres oraz przedmiot pracy	6
III. Cele, teza i hipotezy badawcze.....	7
IV. Układ pracy	8
V. Metody badawcze	9
VI. Wnioski	10
VII. Bibliografia	15

I. Uzasadnienie wyboru tematu

Pojęcie samorządu terytorialnego jest w literaturze definiowane na wiele różnych sposobów. „*Institucja samorządu jako jednego ze sposobów decentralizowania administracji państwowej ma za sobą tak bogatą literaturę, iż dodanie jakichś nowych elementów do samego określenia tego, co jest samorządem, jest już chyba niemożliwe*”.¹ W wyniku dużej różnorodności definicji pojęcia samorządu i samorządu terytorialnego przyjmuje się aby współczesny samorząd terytorialny rozumieć jako twór w znaczeniu prawnym (korporacyjnym) bądź w znaczeniu politycznym. Przez samorząd w znaczeniu prawnym rozumiemy przede wszystkim wykonywanie zadań z zakresu administracji publicznej w sposób zdecydowany i na własną odpowiedzialność przez odrębne w stosunku do państwa podmioty, które nie są w zakresie wykonywania swoich zadań poddane żadnej ingerencji państwowej. Natomiast w ujęciu politycznym samorząd określa się jako honorowe uczestnictwo osób fizycznych w wykonywaniu określonych zadań państwowych.² Ważną rolę w procesie ujednoczenia definicji samorządu terytorialnego odegrała Światowa Deklaracja Samorządu Lokalnego uchwalona na 27 Światowym Kongresie Międzynarodowego Związku Władz Lokalnych w dniach 22–26 września 1985 r. w Rio de Janeiro. W jej wyniku powstała definicja określająca samorząd lokalny jako „*prawo i powinność władz lokalnych do lokalnego regulowania i zarządzania sprawami publicznymi dla dobra społeczności lokalnej*”.³ Ponadto stwierdzono w niej, że: „*zarówno zasada samorządu lokalnego, jak i podstawowe kompetencje władz lokalnych powinny zostać zapisane w konstytucji lub ustalone w drodze ustawowej*”.⁴ Niezwykle istotną rolę przy definiowaniu samorządu terytorialnego odgrywa również Europejska Karta Samorządu Lokalnego uchwalona dnia 15 października 1985. Określono w niej następujące zasady i cechy samorządu terytorialnego:

- zasady samorządu terytorialnego są określane w wewnętrznych przepisach prawnych i w miarę możliwości w konstytucjach;
- samorząd komunalny oznacza prawo i faktyczną możliwość komunalnych korporacji terytorialnych do regulowania i kształtowania w ramach ustaw znacznej części spraw publicznych, na własną odpowiedzialność, dla dobra mieszkańców;

¹ J. Starościak, *Decentralizacja administracji*, wyd. PWN, Warszawa 1960, s. 53.

² B. Dolnicki, *Samorząd terytorialny*, wyd. Wolters Kluwer Polska, wydanie 5, Warszawa 2012, s. 17-18.

³ Światowa Deklaracja Samorządu Lokalnego z dn. 22-26 września 1985, art. 2 ust. 1, - Polski tekst Światowej Deklaracji Samorządu Lokalnego został opublikowany we wkładce do dwutygodnika „*Gospodarka — Administracja Państwa*” z października 1988 r.

⁴ *Ibidem*, art. 1 i 3 ust. 3.

- podstawowe kompetencje komunalnych korporacji terytorialnych są określone w konstytucji lub ustawach; to postanowienie nie wyklucza jednak zlecenia komunalnym korporacjom terytorialnym określonych kompetencji w ramach ustaw;
- komunalne korporacje terytorialne mają w ramach ustaw prawo do zajmowania się wszelkimi sprawami, które nie zostały wyłączone z ich kompetencji lub przekazane innym organom;
- nadzór administracyjny nad komunalnymi korporacjami terytorialnymi może być sprawowany tylko w sposób określony w konstytucji lub ustawach zwykłych i w przypadkach tam przewidzianych, celem nadzoru nad działalnością komunalną może być zasadniczo tylko zapewnienie przestrzegania ustaw i zasad konstytucji; nadzór ten w odniesieniu do zadań, które zostały komunalnym korporacjom terytorialnym powierzone, obejmować może kontrolę celowościową;
- nadzór nad komunalnymi korporacjami terytorialnymi należy tak wykonywać, aby przestrzegana była zasada proporcjonalności pomiędzy stosowanymi środkami nadzoru i znaczeniem chronionych przez ten nadzór interesów.⁵

Samorząd terytorialny zatem stanowi część ładu demokratycznego, którego publiczne zadania stanowią miarę decentralizacji administracji oraz dla rzeczywistości społeczno-politycznej stanowi on podstawowy element decydowania o sobie przez wspólnotę. Natomiast jako podmiot życia kulturowo-cywilizacyjnego usprawnia realizację interesów społecznych, poprzez realizację zadań społeczno-politycznych, poszanowanie i realizowanie tradycji, kultury lokalnej, a także budowanie zaufania, lojalności więzi lokalnych, tożsamości indywidualnej i zbiorowej oraz wspierając rozwiązywanie ujawniających się problemów społecznych i gospodarczych w danym regionie. Podstawą działalności samorządów terytorialnych jest wykonywanie określonych zadań publicznych, a w tym zakresie niezależności wobec administracji rządowej, ograniczonej uprawnieniami kontrolnymi władzy centralnej. Można zatem stwierdzić, że samorząd terytorialny stanowi swego rodzaju ogniwo, które łączy działania społeczne, polityczne, gospodarcze, ekonomiczne i kulturowe w procesie demokratyzacji życia.⁶

Miasta na prawach powiatu stanowią specyficzną formę jednostki samorządu terytorialnego ze względu na ich dualny charakter. Realizują one zadania przypisane dla gminy jak i powiatu. Do zakresu ich działalności zalicza się sferę społeczną, socjalną,

⁵ *Europejska Karta Samorządu Lokalnego*, sporządzona w Strasburgu dnia 15 października 1985 r., Dz. U. 1994 nr 124 poz. 607

⁶ S. S. Dębski, *Kształtowanie się samorządu terytorialnego: przeszłość i teraźniejszość*, Grudziądz 2014, s. 4.

infrastrukturalną, gospodarczą, kulturową i dotyczącą ochrony środowiska naturalnego. Poprzez realizację zadań wywodzących się z powyższych obszarów działalności, miasta na prawach powiatu wpływają na swój poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Poziom rozwoju samorządów oddziałuje na jakość życia danej społeczności.

Głównym celem działalności władz lokalnych jest zapewnienie odpowiedniego poziomu życia mieszkańców i dbałość o ich potrzeby. Podejmują one decyzje o charakterze społeczno-gospodarczym, które przekładają się na rozwój jednostki samorządowej i tym samym na jakość życia jej mieszkańców.

Rozwój gospodarczy poszczególnych jednostek samorządowych jest uwarunkowany również czynnikami, na które władze lokalne nie mają większego bądź żadnego wpływu. Wśród nich znajdują się m.in. warunki geograficzno-przyrodnicze i niejednorodne czynniki społeczne i ekonomiczne. Czynniki te prowadzą do polaryzacji i dywergencji zarówno regionów jak i obszarów lokalnych. Celem władz samorządowych jest wykorzystanie i uwypuklenie czynników, które korzystnie wpływają na rozwój gospodarczy i podejmowanie działań niwelujących czynniki, które prowadzą do depopulacji i degradacji danej jednostki.

Lokalny rozwój gospodarczy jest w znacznym stopniu zależny również od poziomu przedsiębiorczości społeczeństwa. Jednak jest ona uzależniona od współpracy z lokalną społecznością oraz instytucjami samorządowymi. E. Hauswald podkreślał, że: „*przedsiębiorczość społeczeństwa jest wielką jego cnotą, mogącą przysporzyć mu wielu korzyści*”.⁷

W doktrynie występują liczne opracowania odnoszące się do zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego regionów i czynników jakie to zjawisko powodują. Niniejsza rozprawa odnosi się do problematyki różnic w poziomie rozwoju miast na prawach powiatu, na przykładzie Kielc i Radomia. Miasta te zostały wybrane, ponieważ wykazują liczne podobieństwa o charakterze społeczno-gospodarczym oraz są położone w niedalekiej odległości od siebie, ale mimo to różnią się w pewnych zasadniczych kwestiach.

II. Zakres oraz przedmiot pracy

Przedmiotem pracy jest ocena efektywności działań podejmowanych przez samorządy lokalne w celu zwiększenia poziomu rozwoju gospodarczego oraz określenie poziomu rozwoju

⁷ E. Hauswald, *Organizacja i zarząd przedsiębiorstwa*, [w:] Czasopismo Techniczne, nr 7, Lwów 1904, s. 81.

gospodarczego miasta Kielc i Radomia na tle wszystkich miast na prawach powiatu w Polsce. Horyzont czasowy pracy obejmuje lata 2004-2017.

III. Cele, teza i hipotezy badawcze

Głównym celem rozprawy jest *identyfikacja instrumentów stymulowania rozwoju gospodarczego przez samorzady miast na prawach powiatu oraz ocena efektów ekonomicznych ich stosowania przez samorzady na przykładzie miast Kielc i Radomia*.

W świetle tak sformułowanego celu głównego rozprawy opracowano następujące cele szczegółowe:

1. Identyfikacja zadań i instrumentów samorządów miast na prawach powiatu w ramach lokalnej polityki gospodarczej i stymulowania rozwoju gospodarczego.
2. Ocena uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego miast na prawach powiatu w Polsce.
3. Ocena poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego miasta Kielc i Radomia.
4. Ocena efektów ekonomicznych działań samorządów lokalnych w zakresie stymulowania rozwoju gospodarczego.

Przeprowadzone studia literaturowe i badania empiryczne pozwoliły na sformułowanie następującej tezy rozprawy, zgodnie z którą; samorzady *miast na prawach powiatu dysponują instrumentami umożliwiającymi stymulowanie rozwoju gospodarczego*. Do zweryfikowania sformułowanej tezy przyjęto następujące hipotezy badawcze:

1. Instrumentarium prawne i ekonomiczne, którym dysponują samorzady miast na prawach powiatu w zakresie stymulowania rozwoju lokalnego jest wystarczające.
2. W Polsce istnieje wysokie zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego miast na prawach powiatu.
3. Istotnymi czynnikami determinującymi rozwój gospodarczy miast na prawach powiatu są uwarunkowania instytucjonalne.
4. Kielce wykazują wyższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego niż Radom.
5. Instrumenty stosowane przez miasta na prawach powiatu generują efekty ekonomiczne związane z lokalnym rynkiem pracy i przedsiębiorczością.

IV. Układ pracy

WSTĘP

ROZDZIAŁ I

TEORIA ROZWOJU GOSPODARCZEGO

- 1.1. Pojęcie rozwoju gospodarczego
- 1.2. Miary rozwoju gospodarczego
- 1.3. Teoretyczne i empiryczne ujęcie rozwoju gospodarczego
 - 1.3.1. Klasyczne nurty rozwoju gospodarczego
 - 1.3.2. Neoklasyczne teorie rozwoju regionalnego
 - 1.3.3. Teorie nurtu neokeynesowskiego
 - 1.3.4. Teorie lokalizacji
 - 1.3.5. Nowa teoria handlu
 - 1.3.6. Nowa teoria wzrostu i nowa geografia ekonomiczna
- 1.4. Polityka rozwoju regionalnego i lokalnego

ROZDZIAŁ II

TEORETYCZNE ASPEKTY LOKALNEGO ROZWOJU GOSPODARCZEGO

- 2.1. Cele i przesłanki lokalnej polityki gospodarczej
- 2.2. Zakres lokalnej polityki gospodarczej
- 2.3. Podmioty lokalnej polityki gospodarczej
- 2.4. Instrumenty lokalnej polityki gospodarczej
 - 2.4.1. Instrumenty prawno-administracyjne
 - 2.4.2. Instrumenty instytucjonalno-organizacyjne
 - 2.4.3. Instrumenty ekonomiczno-finansowe
 - 2.4.4. Instrumenty infrastrukturalne
 - 2.4.5. Instrumenty informacyjno-promocyjne
 - 2.4.6. Inne instrumenty
- 2.5. Lokalna polityka w zakresie aktywizacji zawodowej
 - 2.5.1. Analiza problemów bezrobocia w zakresie polityki rynku pracy
 - 2.5.2. Podstawy prawne działań na rzecz aktywizacji zawodowej
 - 2.5.3. Aktywizacja zawodowa i pomoc osobom mających trudności na otwartym rynku pracy
- 2.6. Znaczenie polityki gospodarczej Unii Europejskiej w lokalnym rozwoju gospodarczym
 - 2.6.1. Wykorzystanie polityki gospodarczej Unii Europejskiej w rozwoju lokalnym
 - 2.6.2. Instrumenty polityki gospodarczej Unii Europejskiej

ROZDZIAŁ III

STYMULOWANIE ROZWOJU GOSPODARCZEGO JAKO NARZĘDZIE LOKALNEJ POLITYKI GOSPODARCZEJ

- 3.1. Przedsiębiorczość jako czynnik rozwoju gospodarczego
 - 3.1.1. Teoria przedsiębiorczości
 - 3.1.2. Rodzaje przedsiębiorczości
 - 3.1.3. Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości lokalnej
- 3.2. Specyfika miast na prawach powiatu i ich wpływ na rozwój podregionów
- 3.3. Znaczenie przedsiębiorczości dla rozwoju gospodarczego miast na prawach powiatu
- 3.4. Rola samorządów miast na prawach powiatu w zakresie rozwoju gospodarczego

ROZDZIAŁ IV. POTENCJAŁ GOSPODARCZY MIAST NA PRAWACH POWIATU

- 4.1. Poziom rozwoju gospodarczego miast na prawach powiatu
- 4.2. Sytuacja finansowa miast na prawach powiatu

ROZDZIAŁ V

OCENA DZIAŁAŃ INSTYTUCJI SAMORZĄDU KIELC I RADOMIA W OBSZARZE STYMULOWANIA ROZWOJU GOSPODARCZEGO

- 5.1. Uwarunkowania rozwoju gospodarczego badanych jednostek wynikające z lokalnej sytuacji społeczno-gospodarczej w latach 2004 - 2017
 - 5.1.1. Położenie i struktura demograficzna
 - 5.1.2. Infrastruktura techniczna i drogową
 - 5.1.3. Infrastruktura społeczna i kulturalna
 - 5.1.4. Struktura zagospodarowania przestrzennego
 - 5.1.5. Uwarunkowania instytucjonalne
 - 5.1.6. Rynek pracy i działalność gospodarcza
- 5.2. Efekty ekonomiczne zastosowanych instrumentów przez badane jednostki w zakresie rozwoju gospodarczego

Podsumowanie

V. Metody badawcze

W celu weryfikacji przyjętej tezy i hipotez wykorzystano różne metody badawcze, w tym analizy i krytyki piśmiennictwa, analizy materiałów źródłowych, analizy danych statystycznych, które odnoszą się zarówno do teoretycznych jak i praktycznych aspektów dysertacji. W związku z tym wykorzystane zostały tzw. dane zasadne, którymi określa się wszelkie informacje w tym statystyczne, które są dostępne i związane z tematyką rozprawy. Rozprawa powstała w oparciu o zastosowanie metody Hellwiga, która uznawana jest za jedną

z najbardziej miarodajnych metod służących do określenia jednorodnego wskaźnika rozwoju oraz o metody statystyki opisowej.

VI. Wnioski

W ekonomii rozwój gospodarczy określa zmiany ilościowe i jakościowe w gospodarce. W Polsce widoczne są znaczne różnice w rozwoju regionów i podregionów. W związku z czym w różnych regionach występują inne czynniki go determinujące. Władze samorządowe szczebla lokalnego poprzez prowadzenie odpowiedniej polityki gospodarczej wpływają na rozwój gospodarczy. Realizując zadania własne i zlecone wpływają na czynniki ekonomiczne, które mogą zapewniać rozwój i konkurencyjność gospodarczą danego samorządu.

Miasta na prawach powiatu są gminami, które realizują również zadania powiatów. Są to najsilniejsze gospodarczo samorządy, dysponujące licznymi instrumentami dzięki którym mogą oddziaływać na czynniki gospodarczo-rozwojowe. Podejmując takie zadania zapewniają swoim mieszkańcom lepszą jakość życia i warunki do samorealizacji. Jeżeli społeczeństwo ma zapewnione odpowiednie warunki rozwojowe to przekłada się to na poziom jego przedsiębiorczości, a to z kolei wpływa pozytywnie na sytuację na rynku pracy i rozwój gospodarczy. W literaturze występują liczne opracowania omawiające problematykę lokalnego rozwoju gospodarczego, rynku pracy i poziomu przedsiębiorczości, a także czynników je determinujących. Jednak nadal jest to istotny temat badawczy.

Niniejsza rozprawa odnosi do problematyki różnic w poziomie rozwoju miast na prawach powiatu, na przykładzie Kielc i Radomia. Miasta te zostały wybrane ponieważ wykazują liczne podobieństwa o charakterze społeczno-gospodarczym oraz są położone w niedalekiej odległości od siebie ale mimo to różnią się w pewnych zasadniczych kwestiach.

Przeprowadzone studia literaturowe i badania empiryczne pozwoliły na osiągnięcie założonego celu głównego jakim jest *identyfikacja instrumentów stymulowania rozwoju gospodarczego przez samorządy miast na prawach powiatu oraz ocena efektów ekonomicznych ich stosowania przez samorządy miast Kielc i Radomia* oraz celów szczegółowych.

Pierwszy cel szczegółowy odnosił się do *identyfikacji zadań i instrumentów samorządów miast na prawach powiatu w ramach lokalnej polityki gospodarczej i stymulowania rozwoju gospodarczego*. Osiągnięto go dzięki studiom literaturowym, dzięki którym można było omówić bogatą teorię rozwoju gospodarczego (rozdział 1), tematykę

lokalnej polityki gospodarczej (rozdział 2), instrumentów i zadań samorządów w ramach lokalnej polityki gospodarczej i rozwoju gospodarczego (rozdziały 2 i 3). Następane dwa cele szczegółowe służą *ocenie uwarunkowań rozwoju gospodarczego miast na prawach powiatu w Polsce i ocenie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego miasta Kielc i Radomia*. Zostały one osiągnięte poprzez badania empiryczne zawarte w czwartym rozdziale. Ostatni cel szczegółowy polegał na *ocenie efektów ekonomicznych działań samorządów lokalnych w zakresie stymulowania rozwoju gospodarczego*. Zrealizowany został w rozdziale piątym w badaniach empirycznych.

Przeprowadzone studia literaturowe i badania empiryczne pozwoliły na sformułowanie następującej tezy rozprawy: *samorządy miast na prawach powiatu dysponują instrumentami umożliwiającymi stymulowanie rozwoju gospodarczego a osiągnane przez nie efekty ekonomiczne związane są głównie z lokalnym rynkiem pracy i przedsiębiorczością*. Została ona potwierdzona poprzez zweryfikowanie hipotez badawczych.

H.1. W Polsce istnieje wysokie zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego miast na prawach powiatu.

Pierwsza hipoteza badawcza została zweryfikowana przy wykorzystaniu taksonomicznej miary rozwoju Z. Hellwiga, która umożliwia uzyskania kompleksowej oceny poziomu rozwoju gospodarczego badanych miast. Na poziom rozwoju gospodarczego miast na prawach powiatu wpływa wiele czynników. W badaniach wykorzystano czternaście zmiennych, które zarówno w literaturze jak i w badaniach empirycznych są uznawane za mierniki rozwoju gospodarczego jednostek samorządu terytorialnego. Są to zmienne odnoszące się do rynku pracy (bezrobocie rejestrowe wyrażone w procentach, liczba pracujących osób na 1000 mieszkańców, przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto, podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tysięcy ludności i saldo podmiotów nowo zarejestrowanych i wykreślonych w rejestrze REGON na 10 tysięcy ludności), dochodów miast na prawach powiatu w przeliczeniu na jednego mieszkańca (dochody własne, dochody z udziału w podatku dochodowym od osób fizycznych, dochody z udziału w podatku dochodowym od osób prawnych, dochody z majątku, wskaźnik G), i wydatków miast na prawach powiatu (wydatki ogółem na mieszkańca, udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem wyrażony w procentach, wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego na jednego mieszkańca i wydatki na oświatę i wychowanie na jednego mieszkańca). Wskazane dane zostały uwzględnione w latach 2004-2017. Pozwoliły

one na stworzenie rankingu miast na prawach powiatu pod względem rozwoju gospodarczego – wykres 4.1.

Świętochłowice to najsłabiej rozwinięte gospodarczo miasto, uzyskało wartość taksonomicznej miary rozwoju równej 0,10 a najlepiej rozwinięta jest Warszawa z wartością 0,64. Tak znaczna różnica taksonomicznej miary rozwoju między wzorcem i antywzorcem, wskazuje na to, że w Polsce występuje bardzo duże zróżnicowanie poziomu rozwoju gospodarczego miast na prawach powiatu. Powyższe badania pozwoliły na zweryfikowanie hipotezy pierwszej.

H.2. *Kielce wykazują wyższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego niż Radom.*

Hipoteza ta została potwierdzona w rozdziale czwartym w zakresie poziomu rozwoju gospodarczego wskazanych miast, przy wykorzystaniu metody Z. Hellwiga. Kielce uzyskały wartość taksonomicznej miary rozwoju równą 0,29 co klasyfikuje je na 24-tym miejscu w przedstawionym rankingu na wykresie 4.1. a Radom z wartością 0,16 znajduje się dopiero na 60-tym miejscu. Przy podziale badanego przedziału danych na kwartyle można zauważyć, że Radom znajduje się w pierwszym kwartylu a Kielce w trzecim. Wskazuje to na dużą różnicę w poziomie rozwoju badanych miast. W zakresie rozwoju społecznego druga hipoteza została potwierdzona w rozdziale piątym w punkcie omawiającym infrastrukturę społeczną i kulturalną. Zostało udowodnione, że Kielce dysponują lepiej rozbudowaną infrastrukturą społeczną i kulturalną oraz przeznaczają na ich rozwój wyższe środki finansowe. Szczególnie znaczenie dla poziomu rozwoju odgrywa w tym zakresie infrastruktura kultury wysokiej. W Kielcach znajduje się filharmonia, a także większa liczba muzeów i galerii sztuki. Oznacza to, że Kielce wykazują wyższy poziom rozwoju zarówno społecznego jak i gospodarczego niż Radom.

H.3. *Istotnymi czynnikami determinującymi rozwój gospodarczy miast na prawach powiatu są uwarunkowania instytucjonalne.*

Hipoteza ta została zweryfikowana w rozdziale piątym w punkcie omawiającym uwarunkowania rozwoju gospodarczego Kielc i Radomia. Badaniu poddano położenie i infrastrukturę demograficzną badanych miast, ich infrastrukturę techniczną, społeczną, kulturalną, strukturę zagospodarowania przestrzennego i uwarunkowania instytucjonalne. Największe zróżnicowanie Kielce i Radom wykazują w przypadku uwarunkowań

instytucjonalnych. Co w przypadku miast o tak różnym poziomie rozwoju wskazuje na to, że to są czynniki determinujące w znacznym stopniu ich rozwój.

W celu określenia elementów wchodzących w skład uwarunkowań instytucjonalnych wykorzystano raport Głównego Urzędu Statystycznego „*Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*” z 2015 roku. Zalecane wskaźniki zostały przedstawione na wykresach 5.4. – 5.12. i w tabelach 5.10 – 5.16. W większości badanych wskaźników Kielce uzyskały lepsze wyniki niż Radom. Wyjątek stanowi ich poziom zadłużenia ale przy znacznie lepiej rozwiniętej działalności inwestycyjnej jest to zjawisko naturalne. W przypadku czynników wpływających bezpośrednio na rozwój gospodarczy takich jak pozyskane środki z Unii Europejskiej na finansowanie programów i projektów unijnych jak i wydatki na inwestycje to Kielce są wręcz w diametralnie lepszej sytuacji. Pozyskały one bowiem ponad dwukrotnie więcej środków unijnych niż Radom w badanym okresie. Było to spowodowane w pewnym zakresie faktem, że Kielce są stolicą województwa świętokrzyskiego, gdzie swoją siedzibę ma Urząd Marszałkowski, który jest podstawową jednostką organizacją odpowiedzialną za wdrażanie projektów unijnych i podział pozyskanych środków na gminy w ramach danego województwa. Zapewnia to Kielcom przewagę w zakresie pozyskiwania środków unijnych.

Natomiast na inwestycję ze środków własnych Kielce przeznaczyły prawie 700 mln zł więcej. Bardziej kosztowne inwestycje współfinansowane ze środków unijnych wiążą się również z większym zadłużeniem ale niesie to za sobą liczne korzyści społeczno-gospodarcze. W przypadku uwarunkowań instytucjonalnych Kielce są znacznie lepiej rozwinięte niż Radom, przekłada się to na ich lepszy poziom rozwoju gospodarczego co pozwala na zweryfikowanie trzeciej hipotezy.

H.4. *Instrumenty stosowane przez miasta na prawach powiatu generują efekty ekonomiczne związane z lokalnym rynkiem pracy i przedsiębiorczością.*

Czwarta hipoteza została zweryfikowana empirycznie w ostatnim punkcie piątego rozdziału i teoretycznie na podstawie badań literaturowych w rozdziałach drugim i trzecim. Zbadane działania podejmowane przez władze lokalne Kielc i Radomia przy wykorzystaniu taksonomicznej metody rozwoju Z. Hellwiga, metody wnioskowania logicznego i dedukcji umożliwiły zweryfikowanie czwartej hipotezy.

Samorządy prowadząc działalność inwestycyjną wpływają na lokalne warunki rozwojowe. Pobudzają tym samym mieszkańców do aktywnego kształtowania swojej sytuacji ekonomicznej. Wpływ działalności inwestycyjnej Kielc i Radomia zbadany został przy

wykorzystaniu taksonomicznej miary rozwoju Hellwiga. **Przy obliczeniach powstałych na podstawie 14-tu zmiennych opisanych w rozdziale czwartym, jednak w okresie lat 2004-2009 i 2010-2017 można zauważyć, jak działalność inwestycyjna Kielc i Radomia wpłynęła na ich poziom rozwoju gospodarczego. W przypadku Radomia, który przeznaczal na inwestycje niższe środki finansowe nie nastąpiła w badanych okresach istotna poprawa taksonomicznej miary rozwoju.** Oznacza to, że podejmowane przez władze samorządowe działania rozwojowe nie wyróżniają Radomia na tle innych miast. Natomiast w przypadku Kielc można zauważyć, że podejmowane działania generują efekty ekonomiczne. Wartość taksonomicznej miary rozwoju Kielc w latach 2004-2009 wynosi 0,2591, co umiejscawia je na 28 miejscu. W wyniku wykorzystanych instrumentów w latach 2010-2017 wartość ta wzrosła do 0,3222 i umiejscowiła Kielce na 21 miejscu w rankingu. Im lepsze warunki gospodarcze zapewniają mieszkańcom władze lokalne tym lepiej będzie się kształtowała sytuacja na rynku pracy i nastąpi wzrost przedsiębiorczości lokalnej.

Przy obliczaniu taksonomicznej miary rozwoju rynków pracy badanych miast wykorzystano pięć zmiennych, które odnoszą się wyłącznie do kwestii związanych z rynkiem pracy. Kielce w latach 2004-2009 zajmowały 20-stą pozycję z wartością taksonomicznej miary rozwoju równą 0,3978. W wyniku aktywnej działalności inwestycyjnej w latach 2010-2017 wartość ta wzrosła do 0,4674, zapewniając tym samym Kielcom 16-stą pozycję w stosunku do wszystkich miast na prawach powiatu. Natomiast Radom w latach 2004-2009 zajmował 60-te miejsce na 65 miast na prawach powiatu z wartością taksonomicznej miary rozwoju 0,1993. W latach 2010-2017 wartość ta wzrosła do 0,2461 i umiejscowiła Radom na 58-mym miejscu na 66 miast. Oznacza to, że bardziej rozwinięta działalność inwestycyjna Kielc wpłynęła w znacznym stopniu na poprawę sytuacji na kieleckim rynku pracy. Na przykładzie Kielc i Radomia udowodniono, że poprzez swoją działalność inwestycyjną miasta na prawach powiatu wpływają na rozwój przedsiębiorczości i rynek pracy.

Odniesienie się do jednego konkretnego instrumentu i wykazanie jego indywidualnych efektów ekonomicznych jest kwestią problematyczną w badaniach empirycznych, ponieważ na większość realizowanych działań wpływają również czynniki zewnętrzne. Ponadto omówione instrumenty stanowią wspólny mechanizm, którego celem jest rozwój społeczno-gospodarczy. Jednak na przykładzie wykorzystanych przez samorządy Kielc i Radomia instrumentów o charakterze informacyjno-organizacyjnym, prawno-administracyjnym i ekonomiczno-finansowym można stwierdzić, że generują one efekty ekonomiczne związane z rynkiem pracy i lokalną przedsiębiorczością. Istotne znaczenie w tym zakresie odgrywają podpisane umowy o dofinansowanie w ramach programów operacyjnych Unii Europejskiej i pozyskane

w związku z nimi środki finansowe. Kielce wykazały w tym zakresie większą efektywność niż władze Radomia.

Reasumując należy podkreślić, że w Polsce istnieje duże zróżnicowanie w rozwoju miast na prawach powiatu, które jest wynikiem ich uwarunkowań społeczno-gospodarczych ale również działań podejmowanych przez władze lokalne i wykorzystane w nich instrumenty rozwoju gospodarczego. Jednym z kluczowych aspektów rozwoju miast jest działalność inwestycyjna, która wpływa zarówno na ich poziom rozwoju, na sytuację na rynku pracy a tym samym na przedsiębiorczość mieszkańców.

VII. Bibliografia

Akty prawne:

1. Europejska Karta Samorządu Lokalnego z dnia 15 października 1985 r., Dz. U. 1994 nr 124 poz. 607.
2. Światowa Deklaracja Samorządu Lokalnego z dn. 22-26 września 1985 uchwalona w Rio de Janeiro, LEX.
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm.
4. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny*, T.j., Dz.U. nr 16, poz. 93 z zm.
5. Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r., *o podatku rolnym* T.j. Dz.U.93.94.431., ze zm.
6. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* T.j. Dz. U. 2018 poz. 1875 ze zm.
7. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. *o podatkach i opłatach lokalnych*, T.j. Dz. U. nr 9, poz. 1785 z 2017r., ze zm.
8. Ustawa z dnia 28 września 1991 r., *o lasach*, T.j. Dz.U.91.101.444., ze zm.
9. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r., *o zagospodarowaniu przestrzennym*, Dz. U. nr 89, poz. 415 z 1994 r., ze zm.
10. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r., *o gospodarce nieruchomościami* Dz. U. nr 115, poz. 741 z 1997r., ze zm.
11. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r., *Ordynacja podatkowa*, Dz. U. nr 137, poz. 926 z 1997r., ze zm.
12. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* T.j. Dz. U. 2017 poz. 1868 ze zm.
13. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie województwa*, T.j. Dz.U. 1998 nr 91 poz. 576, ze zm.
14. Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. *o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału państwa*, Dz. U. Nr 96, poz. 603 ze zm.
15. Ustawa z dnia 11 kwietnia 2001 r. *o zmianie ustaw: o samorządzie gminnym, o samorządzie powiatowym, o samorządzie województwa, o administracji rządowej w województwie oraz o zmianie niektórych innych ustaw*, T.j. Dz.U. 2001 nr 45 poz. 497 ze zm.
16. Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. *o dochodach jednostek samorządu terytorialnego*, T.j. Dz. U. 2017 poz.1453 ze zm.
17. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*, T.j. Dz. U. 2017 poz. 1769 ze zm.
18. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. *o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*, T.j. Dz. U. 2017 poz. 1065 ze zm.

19. Ustawa z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 217, poz. 1588 ze zm.
20. Ustawa z 7 września 2007 r. o zmianie ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego oraz ustawy o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego, Dz. U. Nr 191, poz. 1370 ze zm.
21. Ustawa z 25 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o autostradach płatnych oraz o Krajowym Funduszu Drogowym oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 115, poz. 966, ze zm.
22. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, T.j. Dz. U. Nr 157, poz. 1240, z zm.
23. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. prawo geologiczne i górnicze T.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 613, ze zm.
24. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie, przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 lipca 2010 r, Monitor Polski nr 36, poz. 423, s. 1374.
25. **Krajowy Program Reform „Europa 2020”**, przyjęty przez Radę Ministrów 25 kwietnia 2017r., aktualizacja 2017/2018, LEX.
26. Rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy - Ordynacja podatkowa z dnia 31 grudnia 1997 r. Dz.U.97.162.1124.
27. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 1998 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad i trybu przeprowadzania przetargów na zbycie nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub własność gminy, Dz.U.98.9.30
28. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 sierpnia 1998 r. w sprawie utworzenia powiatów, Dz. U. Nr 103, poz. 652.
29. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 lipca 2012 r. w sprawie przywrócenia miastu Wałbrzych statusu miasta na prawach powiatu oraz ustalenia granic powiatu wałbrzyskiego, Dz. U. z 2012 r., poz. 853.
30. Por. wyrok NSA z dnia 10.11.1993 r., Sa/Po 1697/93, P. Orz. Pod. 1997/5/173.

Literatura:

1. Armstrong A., Taylor J., „Regional Economics and Policy”, Philips Allan, Deddington, Oxford 1985.
2. Blair J. P., „Urban & Regional Economic”, Richard D. Irwin, Boston 1991.
3. Blatt S. J., „Polarities of experience: Relatedness and self-definition in personality development, psychopathology, and the therapeutic process”, wyd. American Psychological Association, Boston 2008.
4. Barreto H., „The entrepreneur in microeconomic theory. Disappearance and explanation”, Londyn – Nowy Jork 1989.
5. Bartkowiak R., „Historia myśli ekonomicznej”, wyd. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003.
6. Beeg D., Vernasca G., Fischer S., Dornbusch R., „Makroekonomia”, wyd. PWN, Warszawa 2014
7. Bończak-Kucharczyk E., Herbst K., Chmura K., „Jak władze lokalne mogą wspierać przedsiębiorczość?”, Warszawa 2008.
8. Boć J. (red.), „Konstytucje Rzeczypospolitej Polskiej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 r.”, Wrocław 1998.
9. Borodo A., „System finansowy samorządu terytorialnego w Polsce”, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń 2011.

10. Borts G. H., Stein J. L., *„Economic Growth in a Free Market”*, Columbia University Press, Nowy Jork 1964.
11. Błędowski P., Błaszczuk B., Fedorczyk M., i in., *„Kierunki modyfikacji rozwiązań prawno organizacyjnych w celu zwiększenia efektywności usług i instrumentów rynku pracy służących podnoszeniu kwalifikacji bezrobotnych”*, Warszawa 2008.
12. Burda M., Wyplosz C., *„Makroekonomia. Podręcznik europejski”*, wyd. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000.
13. Brainard L. S., *An empirical assessment of the factor proportions explanations of multinational sales*, Mimeo 1993.
14. Chisholm M., *„Regions in recession and resurgence”*, wyd. Unwin Hyman, Londyn 1990.
15. Christaller W., *„Central places in Southern Germany”*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, Nowy Jork 1966.
16. Covey S., *„7 nawyków skutecznego działania”*, Warszawa 2001.
17. Currie J., *„Science Parks in Britain”*, wyd. CSP, London 1985.
18. Crozier M., *„Przedsiębiorstwo na podsłuchu”*, wyd. PWE, Warszawa 1993.
19. Dębski S. S., *„Kształtowanie się samorządu terytorialnego: przeszłość i teraźniejszość”*, wyd. Polskie Towarzystwo Nauk Politycznych, Grudziądz 2014.
20. Dolnicki B., *„Samorząd terytorialny”*, wyd. Wolters Kluwer Polska, wydanie 5, Warszawa 2016.
21. Domański R., *Gospodarka przestrzenna. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
22. Drucker P., *„Natchnienie i fart, czyli innowacja i przedsiębiorczość”*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2004.
23. Drucker P., *„The Practice of Management”*, wyd. Harper Collins, Boston 2006.
24. Dyr T., Ziółkowska K., *„Rozwój infrastruktury ekonomicznej jako czynnik konkurencyjności regionów”*, wyd. Instytutu Naukowo-Wydawniczego „Spatium”, Radom 2017.
25. Dyr T., Siek E.J. (redakcja naukowa), *„Uwarunkowania rozwoju regionalnego Unii Europejskiej”*, Instytut Naukowo-Wydawniczy „Spatium”, Radom 2012.
26. Francuski Narodowy Instytut Statystyki i Badań Ekonomicznych (INSEE), Główny Urząd Statystyczny - Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, *„Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo, i wykluczenie społeczne w Polsce”*, Warszawa 2013.
27. Friedmann J., *„Regional Development Policy: A Case Study of Venezuela”*, Cambridge, Mass, MIT Press 1966.
28. Fujita M., Krugman P., Venables A., *„The spatial economy: cities, regions and international trade”*, The MIT Press, 1999.
29. Gawęł A., *„Ekonomiczne determinanty przedsiębiorczości”*, Wydawnictwo AE, Poznań 2007.
30. Gagacka M., Głąbicka K., *„Współczesne wyzwania dla lokalnej polityki społecznej”*, Radom 2009.
31. Georgica J. P., Tarkowski J., Żółtaniecki R., *„Władza i polityka lokalna”*, wyd. Centralny Ośrodek Metodyczny Studiów Nauk Politycznych, Warszawa 1980.
32. Glinka B., *„Kulturowe uwarunkowania przedsiębiorczości w Polsce”*, wyd. PWE, Warszawa 2008.
33. Glinka B., Gudkova S., *„Przedsiębiorczość”*, wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.
34. Głąbicka K., *„Wybrane elementy rynku pracy”*, Warszawa 2001.
35. Głąbicka K., *„Rynek pracy w jednoczącej się Europie”*, Warszawa 2005.

36. Gorzelak G., Bąkowski A., i in., „*Polskie regionalne strategie innowacji: ocena i wnioski dla dalszych działań*”, wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2006.
37. Górka M., Sztanderska U., „*Wprowadzenie do analizy lokalnego rynku pracy*”, wyd. ARTE, Warszawa 2006.
38. Grabiński T., Wydymus S., Zeliaś A., *Metody taksonomii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1989.
39. Griffin R. W., „*Podstawy zarządzania organizacjami*”, wyd. PWN, Warszawa 2001.
40. Grubel H. G., Lloyd P. J., „*Intra Industry Trade*”, Macmillan, London 1975.
41. Grzybowski W., „*Przedsiębiorczość i ryzyko w gospodarce rynkowej*”, wyd. UMCS, Lublin 1994.
42. Hauswald E., *Organizacja i zarząd przedsiębiorstwa*, [w:] Czasopismo Techniczne, nr 7, Lwów 1904.
43. Hirschman A. O., „*The strategy of Economic Development*”, New Haven 1958.
44. Hoover E., „*The location of economic activity*”, McGraw Hill 1948.
45. *Inwestowanie w przyszłość Europy, Piąty raport na temat spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej*, Raport Komisji, Unia Europejska, listopad 2010.
46. Izdebski J. (red.), „*Prawne i organizacyjne aspekty podejmowania działalności gospodarczej. Działalność gospodarcza typu spin off i spin out*”, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II Katedra Nauki Administracji Biuro Zawodowej Promocji Studentów i Absolwentów KUL, Lublin 2010.
47. Jabłonowska M., „*Cele i narzędzia Polityki Spójności UE w perspektywie finansowej 2014 – 2020*”, wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2016.
48. Jeżak J., Kopczyk W., Winnicka-Kopczyk A., „*Przedsiębiorstwo rodzinne. Funkcjonowanie i rozwój*”, wyd. Difin, Warszawa 2004.
49. Kapusta F., „*Przedsiębiorczość – teoria i praktyka*”, wyd. PASSAT, Poznań – Wrocław 2006.
50. Karlof B., „*Strategia biznesu*”, wyd. Biblioteka Menedżera i Bankowa, Warszawa 1992.
51. Keynes J. M., „*Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*”, wyd. PWN, Warszawa 2003.
52. Kisiel R., Marks-Bielska R., „*Polityka gospodarcza (wybrane zagadnienia)*”, wyd. EXPOL, Olsztyn 2013.
53. Knight F., „*Risk, Uncertainty and Profit*”, wyd. Houghton Mifflin Company, Boston 1921.
54. Kosiedowski W. (red.), „*Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym. Problemy teorii i praktyki*”, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Toruń 2001.
55. Kosztowniak A., Sobol M. (red.), „*Współczesna polityka gospodarcza*”, wyd. CeDeWu, Warszawa 2016.
56. Kuciński K., „*Podstawy teorii regionu ekonomicznego*”, wyd. PWN, Warszawa 1990.
57. Kwiatkowski E., „*Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*”, wyd. PWN, Warszawa 2002.
58. Kwiatkowski S., „*Przedsiębiorczość intelektualna*”, wyd. PWN, Warszawa 2006.
59. Lichtarski J., „*Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*”, wyd. Akademia Ekonomiczna, Wrocław 2007.
60. Lösch A., „*The economics of locations*”, Yale University Press, New Haven 1939.
61. Makiela Z., „*Przedsiębiorczość regionalna*”, wyd. Difin, Warszawa 2008.
62. Marciniak S., „*Makro- i mikroekonomia, podstawowe problemy współczesności*”, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2013.
63. Marek S., Białasiewicz M., „*Podstawy nauki o organizacji. Przedsiębiorstwo jako organizacja gospodarcza*”, wyd. PWE, Warszawa 2011.
64. Misala J., „*Współczesne teorie wymiany międzynarodowej i zagranicznej polityki ekonomicznej*”, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa 2001.

65. Moczydłowska J., Pacewicz I., „Przedsiębiorczość”, wyd. FOSZE, Rzeszów 2007.
66. Murzyn D., „Polityka spójności Unii Europejskiej a proces zmniejszania dysproporcji w rozwoju gospodarczym Polski”, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2010.
67. Myrdal G., „*Economic Theory and Underdeveloped Regions*”, wyd. Gerald Duckworth and Co. Ltd., Londyn 1957.
68. Nasiłowski M., „*System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*”, wyd. Key Text, Warszawa 2004.
69. Needham B., „*Chaosing the Right Policy instruments*”, wyd. Gower, Hants 1982.
70. Niewiadomski Z., „*Planowanie przestrzenne w systemie zadań samorządu terytorialnego. Zagadnienia administracyjnoprawne*”, wyd. PWN, Warszawa 1994.
71. Nordhaus W., Tobin J., „*Is Growth Obsolete?*”, „*Economic Growth*”, No. 5, 1972.
72. Noronha Vaz T., Nicolas F., „*State of art in instruments for local development SMEs and VSEs*”, wyd. University of Algarve, Faro, Portugalia 2001.
73. Olędzki M., „*Wstęp do teorii polityki społecznej. Propozycja wyjścia z kryzysu*”, wyd. PWE, Warszawa 1981.
74. Oziewicz E., „*Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)*”, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1998.
75. Perroux F., „*L'Économie du XXe siècle*”, Paryż 1964.
76. Piecuch T., „*Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne*”, wyd. C. H. Beck, Warszawa 2010.
77. Przedsiębiorczość kobiet w Polsce, raport PARP, Warszawa 2011.
78. Ricardo D., „*Zasady ekonomii politycznej i opodatkowania*”, wyd. PWN, Warszawa 1957.
79. Richardson H. W., „*Regional Growth Theory*”, wyd. Macmillan, Boston 1955.
80. Rogala K., „*Uwarunkowania przedsiębiorczości w obszarze mikroprzedsiębiorstw na przykładzie miasta Leszno*”, Rozprawa Doktorska, Promotor Prof. dr hab. Tadeusz Mendel, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu Wydział Zarządzania Katedra Systemów i Technik Zarządzania, Poznań 2011.
81. Saar M. A., „*Jak samorzędy lokalne mogą wspierać rozwój przedsiębiorczości?*”, wyd. Ce.De.Wu, Warszawa 2014.
82. Say J. B., „*Traktat o ekonomii politycznej*”, wyd. PWN, Warszawa 1960.
83. Schumpeter J. A., „*Capitalism, Socialism and Democracy*”, wyd. Harper & Row, Nowy Jork 1962.
84. Schumpeter J. A., „*Teoria rozwoju gospodarczego*”, wyd. PWN, Warszawa 1960.
85. Sekuła A., „*Koncepcje rozwoju lokalnego w świetle współczesnej literatury polskiej – zarys problemu*”, [w:] Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej 588, *Ekonomia* 40, Różańska H. (red.), wyd. Politechnika Gdańska, Gdańsk 2001.
86. Siebert H., „*Regional Economic Growth: Theory and Policy*”, wyd. International Textbook Company, Scranton 1969.
87. Smith A., „*An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nationa*”, wyd. Encyclopaedia Britannica, 1955.
88. Sońta W., „*Form wykorzystywania mienia komunalnego*”, wyd. Politechniki Radomskiej, Radom 2010.
89. *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2017 r. informacja o wykonaniu budżetów jednostek samorządu terytorialnego*, Rada Ministrów Warszawa 2018.
90. Staręga-Piasek J., „*Bezrobocie i bezrobotni – pomoc społeczna – urzędy pracy. Raport wstępny. Raport przygotowany w ramach projektu - Modelowy system na rzecz integracji społecznej*”, Warszawa 2011.

91. Starościak J., „*Decentralizacja administracji*”, wyd. PWN, Warszawa 1960.
92. Stiglitz J. E., „*Economics of public sector*”, wyd. Norton&Co, Nowy Jork 1986.
93. Stiglitz J. E., „*Globalization and Its Discontents Revisited*”, wyd. Norton&Co, Nowy Jork 1998.
94. Strahl D. (red.), „*Metody oceny rozwoju regionalnego*”, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 2016.
95. Strużycki M., „*Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce regionu*”, wyd. PTE, Warszawa 2004.
96. Strzeszewski C., „*Integralny rozwój gospodarczy*”, Warszawa 1976.
97. Swianiewicz P., „*Finanse samorządowe: koncepcje, realizacja, polityki lokalne*”, wyd. MUNICIPIUM SA, Warszawa 2011.
98. Tucholska A., „*Powiat między zbiorowością a wspólnotą*”, wyd. wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2007.
99. UNDP, *Human Development Report 1990*, Oxford University Press 1990.
100. UNDP, *Human Development Report 1996*, Oxford University Press 1996.
101. UNDP, *Human Development Report 2005*, Oxford University Press 2005.
102. UNDP, *Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym. Polska 2012. Rozwój regionalny i lokalny*, Biuro Projektowe UNDP w Polsce, Warszawa 2012.
103. Weber A., „*The Theory of the Location of Industries*”, Chicago University Press, Chicago 1929.
104. Wierzbicka A., „*Miasto na prawach powiatu – zagadnienia ustrojowe*”, wyd. Wolters Kluwer Polska, Kraków 2006.
105. Winiarski B. (red), „*Polityka gospodarcza*”, wyd. PWN, Warszawa 2006.
106. Wojtyła A., „*Neoliberalne poglądy we współczesnej polskiej myśli politycznej i ich wpływ na kształt modelu transformacji*”, Wydawnictwo DiG, Warszawa 1994.
107. Zolotas X., „*Economic growth and declining social welfare*”, wyd. University Press, Nowy Jork 1981.

Czasopiśmiennictwo:

1. Adamczyk-Lojewska G., Bujarkiewicz A., „*Przedsiębiorczość czynnikiem rozwoju obszarów wiejskich-wyniki badań w ujęciu lokalnym i regionalnym*” [w:] *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 01 [29] (2016), Poznań 2016.
2. Adamowicz E., Walczyk K., „*Stylised facts in cyclical fluctuations of business survey data*”, [w:] PiM IRG SGH nr 93, wyd. Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013.
3. Bal – Woźniak T., „*Profesjonalizm jako podstawa kształtowania przedsiębiorczej orientacji przedsiębiorstwa*”, [w:] K. Jaremczuk (red.), „*Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości – szanse i zagrożenia*”, wyd. PWSZ, Tarnobrzeg 2003.
4. Baumol W. J., „*Entrepreneurship in Economic Theory*”, [w:] *The American Economic Review*, 58, nr 2, wyd. Harper & Row, Nowy Jork 1968.
5. Baumol W. J., „*Entrepreneurschip: Productive, Unproductive, and Destructive*”, [w:] *Journal of Political Economy*, vol. 98, Chicago 1990.
6. Borts G. H., „*The Equalization of Returns and Regional Economic Growth*”, [w:] „*American Economic Review*”, No. 50 1960.
7. Brander J. A., „*Intra- Industry Trade in Identical Commodities*”, [w:] „*Journal of International Economics*”, Vol. 11, No. 1, 1981.

8. Brander J. A., Krugman P., „*A „Reciprocal Dumping” Model of International Trade*,” [w:] „Journal of International Economics”, Vol. 15, No. 3–4, 1983.
9. Broi R., „*Rola i zadania samorządu i administracji w realizacji strategii rozwoju turystyki*”, [w:] Gospodarka lokalna w teorii i praktyce, red. R. Broi, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, 1997.
10. Churski P., „*Czynniki rozwoju regionalnego w świetle koncepcji teoretycznych*”, [w:] Zeszyty Naukowe WSHE. 1507-7403. T. 19, Wrocław 2005.
11. Ciołek D., „*Rozwój gospodarczy polskich powiatów w kontekście implikacji nowej geografii ekonomicznej*”, [w:] Journal of Agribusiness and Rural Development, 01 [29] (2016), Poznań 2016.
12. Copeland B. R., Kotwal A., „*Product Quality and the Theory of Comparative Advantage*”, [w:] „European Economic Review”, Vol. 40, No. 9, 1996.
13. Cutcliffe J. R., „*Reconsidering reflexivity*”, [w:] Introducing the case for intellectual entrepreneurship. Qualitative health research, 13(1), wyd. Houghton Mifflin Company, Boston 2003.
14. Czerny E., „*Zróżnicowanie krajów Unii Europejskiej pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego*”, [w:] Makowski J. (red.), „*Geografia Unii Europejskiej*”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
15. Czudec A., „*Fundusze europejskie a rozwój gospodarczy w skali lokalnej*”, [w:] Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, nr 49 (1/2017), Rzeszów 2017.
16. Dereszewski W., „*Rola samorządu w rozwoju lokalnym*”, [w:] Serwis administracyjno-samorządowy, Rok XXII, nr 5(256)/2017, Warszawa 2017.
17. Dropek K., „*Działania samorządu terytorialnego wspierające przedsiębiorczość w gminach województwa wielkopolskiego*”, [w:] Studia Oeconomica Posnaniensia, vol. 2, no. 2 (263), wyd. SGGW, Warszawa 2013.
18. Drozdowski G., „*Przedsiębiorczość w świetle współczesnych koncepcji zarządzania kapitałem ludzkim*”, [w:] Prace Instytutu Prawa i Administracji PWSZ w Sulechowie, Sulechów 2017.
19. Dorożyński T., „*Efektywność polityki spójności UE i jej wpływ na rozwój regionów*”, [w:] Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, 2012/123, Katowice 2012
20. Dynowska J., Rudowicz E., „*Oddziaływanie samorządu terytorialnego na rozwój lokalny gmin*”, [w:] Acta Scientiarum Polonorum Oeconomia 6 (2) 2007, wyd. SGGW, Warszawa 2007.
21. Fagerberg J., „*Technology and international differences in growth rates*”, [w:] Journal of Economic Literature, September 1994.
22. Finger J. M., „*A new view of the product cycle theory*”, [w:] „Weltwirtschaftliches Archiv”, 1975.
23. Fischer P., Trippel M., Fredin S., „*The influence of labour market institutions on business survival in European countries: what affects the survival of New businesses?*”, [w:] Department of Economic History, EKHM51 20161, Wrocław 2016.
24. Flieger M., „*Ocena gminnych instrumentów wspierania przedsiębiorczości*”, [w:] Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny Rok LXXI - zeszyt 1 – 2009.
25. Gawrycka M., Kujawska J., „*Oferta kształcenia a wymogi współczesnego rynku pracy*” [w:] Marketing i Rynek, (3 (CD)), 2016.
26. Gaczek W. M., „*Metropolia jako źródło przewagi konkurencyjnej gospodarki regionu*”, [w:] Acta Universitatis Lodzianis, Folia Oeconomica, nr 246, Łódź 2010.

27. Ghali M., Akiyama M. Fujiwara J., „*Factor Mobility and Regional Growth*”, [w:] „The Review of Economics and Statistics”, Vol. 60, No. 1, 1978.
28. Giarratani Soeroro F., „*A Neoclassical Model of Regional Growth in Indonesia*”, [w:] „Journal of Regional Science”, Vol. 25, No. 3, 1985.
29. Grosse T. G., „*Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego*”, [w:] Studia Regionalne i Lokalne, nr 1(8) 2002, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, wyd. Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2002.
30. Hanson G., *Market potential, increasing returns and geographic concentration*, [w:] „Journal of International Economics” 2005, vol. 67(1).
31. Helpman E., „*Imperfect Competition and International Trade: Evidence from four-teen industrialized countries*”, [w:] „Journal of the Japanese and International Economies”, I, 1987.
32. Henderson V., „*The sizes and types of cities*”, [w:] „The American Economic Review”, Vol. LXIV, No. 4, 1974.
33. Holecki T., „*Samorządowy model kreowania rynku pracy*”, [w:] „Samorządowa polityka społeczna”, pod red. A. Frączkiewicz– Wronki, wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Warszawa 2002.
34. Jankiewicz S., „*Polityka rynku pracy a rozwój gospodarczy Polski*” [w:] Marketing i Rynek, nr 3 (CD), 2016.
35. Jankowski Ł., „*Wzrost gospodarczy i jego czynniki na przykładzie polskiej gospodarki w latach 2003-2009*”, [w:] Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej, nr 15, Koszalin 2013.
36. Jantoń-Drozdowska E., Stępiński M., „*Formy aktywizacji osób długotrwale bezrobotnych w kontekście strategii Europa 2020*” [w:] Research Papers Of Wrocław University Of Economics nr 348/ 2014, wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014.
37. Jańczuk L., „*Determinanty rozwoju społeczno-gospodarczego regionów w Polsce*”, [w:] Roczniki Nauk Społecznych, Tom 5(41), numer 1 – 2013, wyd. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2013
38. Jastrzębska W., Lechwar M., „*Instytucjonalne uwarunkowania rozwoju lokalnego – wybrane aspekty*”, [w:] Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, nr 10/40, wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2015.
39. Jegorow D., „*Lokalny wymiar polityki spójności*”, [w:] Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku Nauki Ekonomiczne, t. XXIII, Płock 2016.
40. Kaldor N., „*The case for regional policies*”, [w:] „Scottish Journal of Political Economy”, Vol. 17, 1970.
41. Kapusta R., „*Poziom infrastruktury i organizacji społecznych jako integrator i stymulator rozwoju regionalnego*”, [w:] Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy, nr 29, Warszawa 2012.
42. Karenik D., „*Ośrodki przedsiębiorczości, innowacji i technologii jako instrument w rozwoju lokalnym*” [w:] „*Lokalne inicjatywy w sferze rozwoju gospodarczego*”, wyd. Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, Warszawa 1994.
43. Kawala P., „*Mierniki rozwoju gospodarczego, czyli jak obiektywnie mierzyć świat*”, [w:] Analiza UniaEuropejska.org Nr 4 [12] / 2012, wyd. Koncept Europa , 2012.
44. Klasik A. (red.), „*Przedsiębiorczy i konkurencyjny region w teorii i polityce rozwoju regionalnego*”, [w:] PAN Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Biuletyn, z. 218, Warszawa 2005.

45. Klimkiewicz E., „*MSP jako szansa na przedsiębiorczość kobiet*”, [w:] Instytucjonalne i rynkowe uwarunkowania rozwoju przedsiębiorstw w Polsce, praca zbiorowa pod red. S. Piocha, E. Michalski, wyd. Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Koszalin 2008.
46. Klonowska-Matynia M., Palinkiewicz J., „*Przedsiębiorczość w teorii ekonomicznej*”, [w:] Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej, wyd. Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2016.
47. Kochmańska M., „*Działalność gminy w zakresie rozwoju przedsiębiorczości lokalnej*”, [w:] Zarządzanie i Marketing, Zeszyt 1/2007, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły w Sosnowcu, wyd. Humanitas, Sosnowiec 2007.
48. Korenik S., „*Zarządzanie rozwojem lokalnym*”, [w:] *Funkcjonowanie samorządu terytorialnego. Doświadczenia i perspektywy*. Tom I, Dolata S. (red.), wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1998.
49. Kosiedowski W., „*Wprowadzenie do teorii i praktyki rozwoju regionalnego i lokalnego*”, [w:] Kosiedowski W. (red.), „*Samorząd terytorialny w procesie rozwoju regionalnego i lokalnego*”, wyd. TNOiK, Toruń 2005.
50. Kosztowniak A., „*Uwarunkowania instytucjonalne i międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej a zagraniczne inwestycje bezpośrednie*”, [w:] Kosztowniak A., Pszczółka I, Sobol M., „*Finansowe uwarunkowania rozwoju gospodarczego*”, wyd. Politechnika Radomska, Radom 2011.
51. Kottman S. E., „*Regional Employment by Industry: Do Returns to Capital Matter?*”, [w:] „*Economic Review*”, Vol. 77, No. 4, Federal Reserve Bank of Atlanta, Atlanta 1992.
52. Kożuch B., „*O przedsiębiorczości małej i dużej*”, [w:] Współczesne Zarządzanie, nr 4/2002, wyd. Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Koszalin 2002.
53. Krajewski, K., Śliwa, J., „*Lokalna przedsiębiorczość w Polsce. Uwarunkowania rozwoju*”, [w:] Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2004.
54. Kraśnicka T., „*Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości – podejście wielowymiarowe*”, [w:] K. Jaremczuk (red.), „*Przedsiębiorstwo w procesie transformacji*”, Wydawnictwo PWSZ, Przemysł 2000.
55. Kubiczek A., „*Jak mierzyć dziś rozwój społeczno-gospodarczy krajów?*”, [w:] Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy, nr 38 (2/2014), wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2014 .
56. Krugman P., „*Increasing returns and economic geography*”, [w:] „*Journal of Political Economy*”, Vol. 99, No. 3, 1991.
57. Krugman P., „*Increasing Returns, Monopolistic Competition, and International Trade*”, [w:] „*Journal of International Economics*”, Vol. 9, No. 4, 1979.
58. Krugman P., „*Intraindustry Specialization and the Gains from Trade*”, [w:] „*Journal of Political Economy*”, Vol. 89, No. 5, 1981
59. Krugman P., „*Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade*”, [w:] „*Journal of Political Economy*”, Vol. 70, No. 5, 1980.
60. Krugman P., Livas E., „*Trade policy and the Third World metropoli's*”, [w:] „*Journal of Development Economics*”, Vol. 49, No. 1, 1996.
61. Kuratko D. F., „*The emergence of entrepreneurship education*”, [w:] Development, trends, and challenges, Entrepreneurship theory and practice, 29(5), 2005.
62. Kwiatkowski E., *Wzrost gospodarczy*, [w:] Milewski R., Kwiatkowski E. (red.), *Podstawy ekonomii*, wyd. PWN, Warszawa 2006

63. Leff N. H., „*Entrepreneurship and Economic Development*”, [w:] *The Problem Revisited*, „Journal of Economic Literature” 17, 1979.
64. Leszczuk M., „*Rozwój przedsiębiorczości w instytucji publicznej*” [w:] *Przedsiębiorczość: jednostka, organizacja, kontekst*, red. A. Postuła, wyd. Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.
65. Lewińska J., „*Polityka regionalna*”, [w:] Włudyka T. (red.), „*Polityka gospodarcza*”, Oficyna a Wolter Kluwer business, Warszawa 2007.
66. Lissowska M., „*Zmiana otoczenia polityki gospodarczej po integracji z Unią Europejską*”, [w:] „*Polityka gospodarcza w warunkach integracji z Unią Europejską*”, prace i materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH, Warszawa 2009.
67. Lucas R. E., „*On the mechanics of economic development*”, [w:] *Journal of Monetary Economics*. vol. 22, no. 1, 1988.
68. Łopatka A., „*Wybrane programy aktywizacji zawodowej a poziom bezrobocia w Polsce*”, [w:] *Research Papers Of Wrocław University Of Economics* nr 351/ 2015, Wrocław 2015.
69. Magierek, „*Polityka edukacyjna a polityka społeczna*” [w:] „*Wprowadzenie do polityki społecznej*”, red. R. Gabryszak, D. Magierka, Warszawa 2009.
70. Mair J., Noboa E., „*Social entrepreneurship*” [w:] *How intentions to create a social venture are formed*. In *Social entrepreneurship*, Palgrave Macmillan, Londyn 2006.
71. Matejun M., „*Czynniki rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw na podstawie badań w mikroregionie łódzkim*”, [w:] *Teoria i praktyka zarządzania rozwojem organizacji, Część I - Kierunki i strategie rozwoju współczesnych organizacji*, wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014.
72. Matusiak K. B., „*Przedsiębiorca i przedsiębiorczość w teorii ekonomii i innych naukach*” [w:] *E-ekonomia studia bez barier*, wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006.
73. Matusz S. J., „*International Trade, the Division of Labor, and Unemployment*”, [w:] „*International Economic Review*”, Vol. 37, No. 1, 1996.
74. Marks-Bielska R., „*Polityka gospodarcza państwa – zagadnienia ogólne*”, [w:] *Polityka gospodarcza (zagadnienia wybrane)*, R. Kisiela i R. Marks-Bielskiej (red.), wyd. EXPOL, Olsztyn 2013.
75. Masik G., „*Typy polityki lokalnej. Przykład strefy suburbanizacji aglomeracji trójmiasta*”, [w:] *Studia Regionalne i Lokalne* Nr 1(39)/2010, red. Gorzelak G., wyd. Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW (EUROREG) i wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2010.
76. Michalska J., „*Miasto na prawach powiatu – specyficzne połączenie gminy i powiatu*”, [w:] *Województwo – region -regionalizacja. 15 lat po reformie terytorialnej i administracyjnej*, wyd. niwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.
77. North D. C., „*Location theory and regional economic growth*”, [w:] *The Journal of Political Economy*, Vol. 63, No. 3, 1955.
78. Organiściak-Krzykowska A., „*Efektywność programów rynku pracy w wymiarze regionalnym*”, [w:] *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica*, wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011.
79. Ottaviano G., Puga D., „*Agglomeration in the global economy: A survey of the new economic geography*”, [w:] „*The World Economy*”, Vol. 21, No. 6, 1998.

80. Paluzie E., Pons J., Tirado D., „*Regional integration and specialization patterns in Spain*”, [w:] „Regional Studies”, Vol. 35, No. 4, 2001.
81. Perroux F., „*Note sur la nation de pôle de croissance*”, [w:] „Economie Appliquée”, No. 1–2. 1955.
82. Pest P., „*Wysokość udziałów jednostek samorządu terytorialnego we wpływach z podatków dochodowych*”, [w:] Acta Universitatis Wratislaviensis, Przegląd Prawa i Administracji, nr 380, Wrocław 2014.
83. Piętaś Ł., „*Przegląd teoretycznych koncepcji rozwoju regionalnego*”, [w:] Acta Universitatis Lodzianensis Folia Oeconomica 5 (306), Łódź 2014.
84. Piróg D., „*Wybrane determinanty przedsiębiorczości indywidualnej – zarys stanu badań*”, [w:] Przedsiębiorczość – edukacja, nr 12/2016, wyd. Przedsiębiorczość – Edukacja, Kraków 2016.
85. Plawgo B., „*Lokalne uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości*”, [w:] Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego, nr 4/2005, wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2005.
86. Potoczek A., „*Interwencjonizm samorządowy w praktyce działania władz publicznych (na przykładzie Funduszu Wsparcia w woj. kujawsko-pomorskim)*”, [w:] PWSZ IPiA Studia Lubuskie Tom VIII, Sulechów 2012.
87. Późniak A., „*Rola samorządu we wsparciu rozwoju przedsiębiorczości na przykładzie miasta Suwałk*”, [w:] Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, NR 786 Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia Nr 64/2, wyd. Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2013.
88. Puga D., „*Urbanization patterns: European vs. les developed countries*”, [w:] „Journal of Regional Science”, Vol. 38, No. 2, 1988.
89. Pypeć M., „*Majątek gmin jako źródło dochodów budżetowych*” [w:] „Współczesne problemy ekonomiczne jako wyzwanie dla zmieniającej się gospodarki”, wyd. Radomska Szkoła Wyższa, Radom 2010.
90. Romer P., „*Endogenous technological change*”, [w:] Journal of Political Economy. vol. 98, no.5. part II. 1990.
91. Sadowska-Spychała J., „*Rola samorządu gminnego w rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej*”, [w:] Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej, Nr 61 ‘Organizacja i Zarządzanie’, wyd. Politechniki Poznańskiej, Poznań 2013.
92. Safin K., „*Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości – próba systematyzacji*”, [w:] K. Jaremczuk (red.), „Uwarunkowania przedsiębiorczości”, Wydawnictwo PWSZ, Tarnobrzeg 2004.
93. Siek E.J., „*Efektywność aktywnych programów rynku pracy z wykorzystaniem funduszy unijnych w podregionie radomskim*”, [w:] Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe nr 123, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2012.
94. Siek E.J., „*Rola funduszy unijnych w zwalczaniu bezrobocia w regionie radomskim*”, [w:] Przedsiębiorstwo i Region, nr 4/2012 Uwarunkowania wykorzystania funduszy unijnych przez organizacje i przedsiębiorstwa, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2012.
95. Sikora J., „*Lokalne układy społeczne*”, [w:] S. Wykrętowicz (red.), „Samorząd w Polsce. Istota, formy, zadania”, wyd. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań 2001.
96. Smętkowski M., Jałowiecki B., Gorzelak G., „*Obszary metropolitalne w Polsce: problemy rozwojowe i delimitacja*”, [w:] Europejskie Studia Regionalne i Lokalne, wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.
97. Smith D. M., „*Regional Growth: Interstate and Intersectoral Factor Reallocations*”, [w:] „The Review of Economics and Statistics”, Vol. 56, No. 3, 1974.

98. D. M. Smith, „Neoclassical Growth Model and Regional Growth in the USA”, [w:] „Journal of Regional Science”, Vol. 15, No. 2, 1975.
99. Solecki K., „*Samorząd terytorialny w procesie rozwoju przedsiębiorczości*”, [w:] Samorząd terytorialny ASO.A.6(2)/2015, wyd. SSDF, Kielce 2015.
100. Solow R.M., „*Growth theory and after*”, [w:] American Economic Review, June 1998.
101. Stackelberg K., Hahne U., „*Teorie rozwoju regionalnego*”, [w:] S. Golinowska (red.), „*Rozwój ekonomiczny regionów. Rynek pracy. Procesy migracyjne. Polska, Czechy, Niemcy*”, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, nr 16, seria „Raporty”, 1998.
102. Szczepaniak I., „*Czynniki i uwarunkowania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w warunkach gospodarki opartej na wiedzy*”, [w:] Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, nr 10/40, wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2015.
103. Szlachta J., „*Polityka rozwoju regionalnego Polski w warunkach integracji europejskiej*”, [w:] „*Polityka gospodarcza w warunkach integracji z Unią Europejską*”, prace i materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH, Warszawa 2009
104. Sztando A., „*Gminne instrumenty kształtowania rozwoju lokalnych podmiotów gospodarczych*”, [w:] Kieres L. (red.), „*Samorząd terytorialny*”, Nr 7-8, Warszawa 2004
105. Sztando A., „*Lokalna i ponadlokalne polityki rozwoju lokalnego – istota, rodzaje i spójność*”, [w:] Roczniki Nauk Społecznych Tom 9(45), numer 1 – 2017, Lublin 2017.
106. Sztando A., „*Lokalny interwencjonizm samorządowy, czyli kształtowanie gminnego rozwoju gospodarczego*”, [w:] „*Studia Regionalne i Lokalne*”, nr 1(1), 2000.
107. Sztando A., „*Obszary lokalnej polityki gospodarczej*”, [w:] R. Broi (red.) Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu - Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce, Nr 1083/2005, wyd. Akademii Ekonomicznej ~ im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2005.
108. Tomanek A., „*Wykorzystanie instrumentów rozwoju lokalnego w gminach powiatu Hajnowskiego i Zambrowskiego w świetle przeprowadzonych badań ankietowych*” [w:] M. Kunasz (red.), „*Problemy gospodarowania w dobie globalizacji – materiały konferencyjne*”, wyd. Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2006.
109. Tomaszewska E., Kłós A., „*Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu bezrobotnych na przykładzie województwa podkarpackiego*” [w:] Studia Scientifica Facultatis Pedagogicae, wyd. Continuo, Rużemberok 2013.
110. Tomaszewska E., Kłós A., „*Bezrobocie jako zjawisko społeczne stanowiące zagrożenie dla kształtowania się rynku pracy w Polsce*” [w:] Studia Scientifica Facultatis Pedagogicae, wyd. Continuo, Rużemberok 2015.
111. Tondl G., „*Convergence after divergence?*”, [w:] Regional Growth in Europe, Verlag. Nowy Jork 2001.
112. Trawkowska D., „*Rola pomocy społecznej w rozwoju przedsiębiorczości społecznej polskiej wsi z doświadczeń projektu 'budujemy nowy Lisków'*”, [w:] Acta Universitatis Lodzianis Folia Sociologica 37, wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011.
113. Warczak M., „*Endogeniczne i egzogeniczne czynniki rozwoju gospodarczego z perspektywy finansów gminy*”, [w:] Contemporary Economy, Electronic Scientific Journal, Vol. 6 Issue 4 (2015).
114. Witaszek Z., „*Osobowościowe uwarunkowania sukcesu w przedsiębiorczości*”, [w:] Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej, 47 nr 3 (166)/ 2006, Gdynia 2006.

115. Weiss E., Suchodolska A., Ostroska M., „*Rola samorządu terytorialnego w rozwoju lokalnej przedsiębiorczości*”, [w:] Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, NR 687 Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia Nr 48, wyd. Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2011.
116. Zawora P., „*Instrumenty rozwoju lokalnego wykorzystywane w samorządach gminnych*”, [w:] Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 391/2015, Gospodarka lokalna w teorii i praktyce, Wrocław 2015.
117. Zdrojewski E., Toszewska W., „*Analiza zmian rozmiarów bezrobocia w Polsce*” [w:] Zeszyty Naukowe Instytutu Ekonomii i Zarządzania 10/2010, wyd. WNE, Koszalin 2010.
118. Ziolo Z., „*Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej zarys modelu*”, [w:] „*Rola przedsiębiorczości w aktywizacji gospodarczej*”, Z. Ziolo, T. Rachwał (red.), Przedsiębiorczość – Edukacja, nr 3, Nowa Era, Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej i Instytutu Geografii Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Warszawa–Kraków 2007.
119. Żylicz T., „*Trwały rozwój w teorii ekonomii*”, [w:] Poskrobko B. (red.) „*Obszary badań nad trwałym i zrównoważonym rozwojem*”, wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 2007.

Netografia:

1. Dane GUS <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-w-latach-1990-2017,4,1.html> [dostęp z dn. 7 sierpnia 2018r.].
2. Constantini V., Monni S., *Sustainable Human Development for European Countries*, <http://epi.yale.edu> [dostęp z dn. 14 lipca 2018 r.].
3. ec.europa.eu/regional_policy/pl/faq/#1 [dostęp z dnia 13 sierpnia 2018r.]
1. epi.envirocenter.yale.edu [dostęp z dn. 14 lipca 2018 r.].
2. europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=pl [dostęp z dn. 21 lipca 2017 r.].
3. www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/zasady-dzialania-funduszy/czym-sa-fundusze-europejskie/ [dostęp z dn. 25 sierpnia 2018r.]
4. www.mii.gov.pl/strony/zadania/polityka-rozwoju-kraju/zarzadzanie-rozwojem-kraju/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego/ [dostęp z dn. 3 sierpnia 2018r.]
5. Realizacja przez powiatowe urzędy pracy programów specjalnych – informacja o wynikach kontroli NIK, LKI.410.006.00.2015 Nr ewid. 179/2015/P/15/076/LKI, Kielce 2015, [dostęp z dn. 3 marca 2018r.,] - www.nik.gov.pl/plik/id,9971,vp,12279.
6. www.um.kielce.pl/poznajmiasto/ [dostęp z dn. 13 października 2018r.]
7. swaid.stat.gov.pl [dostęp z dnia 15 grudnia 2018 roku]

Urozuła Polska